

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ФУНКЦІЯ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

МИХАЙЛЮК А.М. - аспірант Національної академії Служби безпеки України
УДК 343.13

Стаття присвячена дослідженню питання кримінально-процесуальної функції слідчого України у системі кримінального процесу України. У статті акцентується увага на відсутності чіткого законодавчого підходу у визначенні кримінально-процесуальної функції слідчого. Обґрунтовується, що слідчий за КПК України виконує нетипові та не притаманні йому повноваження, поєднуючи одночасно функції з обвинувачення та розслідування. На підставі аналізу теорії кримінально-процесуальних функцій автор приходить до висновку, що слідчий має виконувати кримінально-процесуальну функцію з розслідування.

Постановка проблеми

Проблематика процесуальних функцій залишається однією з ключових, проблемних, складних та дискусійних, що потребує постійної та прискіпливої уваги у кримінальному процесі України з боку науковців, законодавців та практиків. Саме від якісного визначення та виконання процесуальних функцій залежить ефективність досудового розслідування, забезпечення у сфері захисту і дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження на стадіях кримінального провадження. Невизначеність кримінально-процесуальної функції слідчого у Кримінальному процесі України з поєднанням нетипових та несумісних повноважень слідчого з розслідування та обвинувачення перешкоджає створенню умов для існуван-

ня ефективного та неупередженого досудового розслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання кримінально-процесуальних функцій слідчого та його функціонального призначення ставили переметом дослідження таких вчених: Д.М. Бєрова, Ю.М. Грошевий, В.П. Гуляєв, О.М. Ларін, О.О. Квачевський, М.А. Погорецький, В.М. Савицький, М.С. Строгович, М.І. Сірий, Л.Д. Удалова, С.А. Шейфер, М.Є. Шумило, О.Г. Яновська та інші. Незважаючи на вагомий внесок вчених у питання дослідження кримінально-процесуальних функцій, проблема кримінально-процесуальної функції слідчого залишається актуальною, невирішеною та потребує подальших наукових розвідок.

Мета дослідження

Полягає у з'ясуванні юридично-правової функції слідчого у кримінальному процесі України, визначенні його місця у системі учасників кримінального процесу. Завдячуючи чіткому та послідовному розмежуванню кримінальних функцій, сформувати окрему функцію слідчого для успішного виконання ним завдань кримінального провадження та досягання дієвості досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу

Для початку необхідно визначитись з дефініцією поняття кримінально-процесуальних функцій, адже у науці кримінального процесу існують різні думки та погляди. Для прикладу В.М. Савицький вважав, що під процесуальними функціями слід розуміти конкретизоване відображення місця і ролі учасників процесу для виконання задач кримінального судочинства. О.Г. Яновська поняття кримінальна процесуальна функція визначає, як виражені в законі основні напрямки процесуальної діяльності, що здійснюються з метою реалізації завдань кримінального провадження суб'єктами, уповноваженими на ведення процесу або наділеними правами для активної участі у справах з метою захисту своїх законних прав»[14;23]. На думку З.З. Зінатуллін і Т.З. Зінатуллін, під кримінально-процесуальними функціями потрібно вважати напрямки процесуальної діяльності учасників, які діють задля досягнення його призначення. На їх думку, кримінально-процесуальні функції мають наступні властивості: функція є врегульована законом процесуальна діяльність; функцією здійснюється стороною обвинувачення, або стороною захисту від обвинувачення; діяльність спрямована на досягнення та виконання цілей та завдань кримінального судочинства [4;120]. Для прикладу Д.М. Бєрова розглядає функції окремих учасників кримінального процесу як види їх кримінально-процесуальної діяльності, що здійснюються у відповідності до поставлених перед ними завдань, відповідно до закріпленого в кримінально-процесуальному законі процесуального статусу, прав та обов'язкам, що визначають спеціальне призначення та роль кожного учасника процесу [1;14]. В.М. Савицький зазначав, що процесуальна функція – це констатація відображення місця та ролі учасника процесу у виконанні задач кримінального судочинства [11;28]. На думку Г.В. Остафійчука під кримінально процесуальними функціями слід розуміти врегульовані законом напрямки діяльності учасників кримінального судочинства, які об'єднані в різні процедурні групи на основі спільності інтересів у

кримінальному провадженні для виконання завдань та мети, які стоять перед ними [10;110].

Залишається вкрай доречним та актуальним висловлювання А.П. Гуляєва, який слушно зазначав, що «сенс використання поняття процесуальних функцій полягає у тому, щоб виділити та розкрити всі основні сторони процесуальної діяльності, позначити її структуру. Якщо при цій аналітичній операції направлення процесуальної діяльності виявляється за межами процесуальних функцій, то це свідчить про те, що система функцій визначена неправильно» [3;19]. Саме тому необхідно визначитись з наявними кримінально-процесуальними функціями у кримінальному процесі України та з'ясувати, яку саме функцію виконує слідчий на стадії досудового розслідування.

Виходячи з засади – змагальності кримінального провадження (ч. 3 ст. 22 КПК України), законодавець виокремлює три основні процесуальні функції: державного обвинувачення, захисту та судового розгляду, які не можуть покладатись на один і той самий орган чи службову особу. Таким чином, логічно поставити питання, яку з трьох функцій, зазначених у ч. 3 ст. 22 КПК України, виконує слідчий на стадії досудового розслідування. У сучасних реаліях постає реальна необхідність законодавчо визначення істинної процесуальної функції слідчого у кримінальному процесі. Визначаючи кримінально-процесуальну функцію слідчого, можливо закласти фундамент для побудови концепції всього кримінального судочинства. Адже виконання учасниками кримінального процесу властивих, нормативно визначених функцій обумовлює успішне виконання завдань кримінального провадження.

Можливо припустити, що в кримінальному процесі існують і інші кримінально-процесуальні функції, окрім тих, що нормативно визначені у ч. 3 ст. 22 КПК України. Саме до такої думки схилиються та є прихильниками вчені З.З. Зінатуллін та Т.З. Зінатуллін, які вважать, що виокремлення основних процесуальних функцій вказує лише тільки на неможливість їх поєднання, а тому неможливо стверджувати про від-

мову від існування інших процесуальних функцій [5].

У сучасних умовах постає необхідність виділити головну функцію слідчого у Кримінальному процесі України. Справедливо наголосити на тому, що процесуальна функція слідчого тривалий час серед науковців викликала та продовжує викликати небезпідставні дискусії. Найбільш суттєвим недоліком побудови теорії трьох функцій полягає у тому, що залишається поза визначенням така важлива функція як дослідження обставин справи (розслідування). У кримінальному процесі цілком простежується очевидний та явний дисбаланс, адже нормативно визначена функція розслідування відсутня, а процесуальна функція з дослідження обставин справи (ч.2 ст. 9 КПК України) та доказуванню присутня (ст. 91 КПК України). Слушно зауважував А.П. Гуляєв, що обвинувачення, захист та вирішення справи немислимі без встановлення істини у справі, та наполягав на тому, що дослідження обставин справи є однією з ключових кримінально-процесуальних функцій слідчого [3;25]. Слід звернути увагу, що процесуальною функцією слідчого є дослідження обставин справи, яка є несумісною зі здійсненням кримінального переслідування. Неправильне визначення функції слідчого поставило його в умови тиску відомчого контролю та прокурорського нагляду, що негативно позначається на ефективності його роботи в цілому. Наша думка повною мірою погоджується з думкою В.В. Колодко, який вважає, що «виділення в діяльності слідчого протилежних функцій: обвинувачення, захисту, вирішення кримінальної справи суперечить логіці та психології людини» [7;17].

Потрібно визначитись, які кримінально-процесуальні функції виокремлюються у науці кримінального процесу. А.П. Гуляєв запропонував класифікувати кримінальні функції слідчого (за КПК УРСР 1960 року) на: 1) розгляд заяв та повідомлень про злочини; 2) дослідження обставин справи;- 3) обвинувачення в вчиненні злочинів;- 4) огородження громадян від безпідставного обвинувачення у вчиненні злочину;- 5) забезпечення відшкодування шкоди вна-

слідок вчинення злочину, виконання вироку у частині конфіскування майна; 6) припинення злочинів, вжиття заходів з метою усунення обставин, сприяючих вчиненню злочину; 7) розшук обвинувачених, місцезнаходження яких невідоме; 8) вирішення кримінальних справ [3;21]. А.М. Ларін наполягав на тому, що слідчий виконує наступні кримінально-процесуальні функції: 1) дослідження обставин справи;- 2) кримінальне переслідування; 3) захист; 4) усунення та відшкодування шкоди; 5) заперечення проти цивільного позову; 6) забезпечення прав та законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальній справі;- 7) попередження злочинів; процесуальне керівництво та вирішення справи [9;5-14].

Досить авторитетно вказував Ю.М. Грошевий, що до кола кримінальних процесуальних функцій, окрім основних (обвинувачення, захисту, вирішення справи), відноситься функція досудового розслідування, судового контролю, нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, а також при виконанні судових рішень у кримінальних справах (прокурорський нагляд), підтримання цивільного позову, заперечення проти цивільного позову [2; 18].

На думку Л.Д. Удаловой, до основних кримінально-процесуальних функцій входить: 1) функція обвинувачення; 2) функція захисту; 3) функція вирішення справи по суті. До додаткових функцій належать: 1) функція розслідування; 2) функція нагляду за додержанням законності 3) функція кримінального переслідування 4) функція судового контролю, профілактична функція [8;13].

Таким чином, класифікація процесуальних функцій проходить на засадах визнання трьох базових функцій: обвинувачення, захисту та вирішення справи. Однак, вчені зовсім не спростовують, а навпаки зазначають існування функції розслідування, як однієї з основоположних і фундаментальних у кримінальному процесі.

Важливість виділення та нормативного закріплення функції слідчого у законі обумовлена необхідністю подолання й уникання психологічних конфліктів, які мо-

жуть виникати у ході діяльності, внаслідок службових інтересів відомства. Сторонні не властиві функції слідчого мають бути закріплені за іншими учасниками. Для чіткого та послідовного визначання кримінально-процесуальної функції слідчого треба визначитись, яке місце обіймає слідчий у кримінальному процесі України.

Передусім, віднесення слідчого до учасників кримінального процесу зі сторони обвинувачення завідомо налаштовує його на обвинувальних ухил під час проведення досудового розслідування. Не втрачає актуальності висловлювання відомого до-революційного вченого О.О. Квачевського, який з абсолютною точністю висловлювався: «Поєднання в одній особі переслідувача та слідчого є небезпечним, тому що перший не може мати неупередженості, що необхідно останньому» [6;97]. Приймаючи до уваги те, що слідчий самостійно вносить відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, проводить досудове розслідування, повідомляє особі про підозру, складає обвинувальний акт та тим самим формулює обвинувачення, не викликає жодних сумнів у тому, що слідчий виконує протилежні за своєю природою кримінально-процесуальні функції з обвинувачення та розслідування. Наділення слідчого такими повноваженнями свідчить про обвинувальний ухил його діяльності та, як наслідок, ставиться під сумнів його неупередженість та об'єктивність у ході проведення досудового розслідування. З цілковитою обґрунтованістю доводив В.М. Савицький наявність у слідчого обвинувального ухилу на стадії досудового розслідування, пишучи: «Проти чого скеровані зусилля обвинуваченого на захист, чому саме протидіє виконувана нам функція захисту, якщо вважати, що на попередньому розслідуванні відсутня функція обвинувачення» [11;43]. Як свідчить практика, закриття справи слідчим за будь-якої підстави передбачуваної ст. 284 КПК України, вважається скоріше браком у діяльності, аніж ефективною формою закінчення кримінального провадження.

Окрім того, суперечливим є положення ч. 3 ст. 22 КПК України про заборону поєднання захисту, обвинувачення, вирішення

справи в одній особі або органі, у той час коли на слідчого покладається обов'язок з доказування обставин, зазначених у ст. 91 КПК України, а саме: винуватість обвинуваченого (викривальні та виправдовувальні обставини), що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність, обставин, які є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або закриття кримінального провадження. Отже, на підставі аналізу норм КПК України, випливає висновок, що слідчий перебуває на стику між обвинуваченням та захистом. Виходячи з логіки законодавця, слідчий має встановлювати одночасно обставини, що викривають та виправдовують особу. Важко не погодитись зі справедливим висловлюванням С.А. Шейфера: «Слідчий не може не відчувати стан роздвоєння, усвідомлюючи себе, з одного боку, суб'єктом кримінального переслідування, зобов'язаним збирати викривальні докази для підтвердження вини підозрюваного, а з іншого – досліджувачем, вимушеним спростовувати самого себе, встановлюючи обставини несумісні з обвинуваченням» [13;35].

Окрім того, неправильне віднесення слідчого до сторони обвинувачення приводить за собою до ряду негативних наслідків, як обвинувальний ухил, упередженість, незацікавленість у встановленні реальної події злочину, що є протиправним, протиприродним та суперечливим. Законодавцем вжита цілком невдала спроба з розмежування процесуальних повноважень слідчого та прокурора. Вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство не проводить чіткого розмежування між функціями поліції, прокуратури та судових органів, замість того законодавець намагається розділити непроцесуальну (оперативно-розшукову) та процесуальну діяльність. При цьому обвинувальне за своєю природою повноваження про початок досудового розслідування закріплено за слідчим. Внаслідок цього досудове розслідування ще далі відійшло від концепції попереднього

судового слідства. На жаль, наведене свідчить про те, що у кримінальному процесуальному законі простежується змішування протилежних за своєю природою кримінально-процесуальних функцій з розслідування та кримінального переслідування.

Перебування слідчого в одному органі з підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність (далі-ОРД), цілком очевидно породжує бажання слідчого підтвердити результати ОРД, піддатись намірам обвинувального переслідування, внаслідок відомственої належності до одного органу, наявного спільного керівництва. Досить переконливо стверджував М.С. Строгович, говорячи, що попереднє розслідування – це функція юстиції, а розслідування та розшук не можуть знаходитись в одному органі, адже реалізація функцій кримінального переслідування та розслідування несумісні [12;22]. Перебування органу досудового розслідування у системі правоохоронного органу, а тим більше уповноваженим здійснювати ОРД, перешкоджає реалізації функції розслідування, що є неприйнятним.

Таким чином, цілком очевидно можливо прийти до висновку, що єдина кримінально-процесуальна функція слідчого повинна полягати у неупередженому розслідуванні, що в повній мірі сприяє успішному виконанню завдань кримінального провадження. Слідчого необхідно звільнити від обвинувальних повноважень на стадії досудового розслідування, визначаючи процесуальну незалежність, позбавляючи прокуратуру здійснювати процесуальне керівництво, залишивши за слідчим одну процесуальну функцію – розслідування.

При вирішенні подальшого місця слідчого в системі державних органів необхідно визначити ті умови, які будуть сприяти ефективному, неупередженому та якісному досудовому розслідуванню. За своєю правовою природою слідча влада є похідною від судової влади, у зв'язку з чим досудове розслідування є функцією юстиції. Функція попереднього розслідування більшою мірою притаманна функції вирішення справи, є функцією суб'єкта, що уповноважений судовими повноваженнями. Віднесення

слідчого до судового відомства є запорукою ефективної форми реалізації функції розслідування. Важливим кроком для досягнення дієвості досудового розслідування є визначення його мети, оскільки мета досудового розслідування залишається невизначеною, а чинний КПК не регламентує жодної згадки, залишаючи слідчого керуватись відчуттям її абстрактного досягнення.

Необхідно визнати, що у сучасних умовах функціональна роль слідчого у кримінальному процесі залишається викривленою, який одночасно реалізує на стадії досудового розслідування несумісні та вкрай протилежні функції з обвинувачення, розслідування, захисту та вирішення справи, що негативно позначається та нівелює призначення кримінального процесу в цілому. На підставі викладеного, вбачається за необхідне залишити за слідчим тільки єдину функцію з розслідування, передавши всі обвинувальні повноваження прокуратурі. Такий підхід можливо реалізувати шляхом відокремлення досудового розслідування від правоохоронного органу, передаючи право на слідство до судового відомства.

Література

1. Бєрова Д.М. Основы теории функционализма в уголовном судопроизводстве: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук : 12.00.09. Ростов-на-Дону, 2011. 48 с.
2. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. та ін. Кримінальний процес : підручник /за ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Харків. Право, 2014. 824 с.
3. Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе. Москва: Юридическая литература, 1981.192 с.
4. Зинатуллин З.З. Зинатуллин Т.З. Уголовно-процесуальные функции. Ижевск, 2002. 228с.
5. Зінатулін З.З та Зінатулін Т.З. Еще раз об уголовно-процесуальных функциях. URL: <http://kalinovsky-k.narod.ru/b/ufa20042/zinatullin.htm>
6. Квачевський О.О. Об уголовном преследовании, дознании и предварительном исследовании преступлений по судебным уставам 1864 год: Теоритичес-

кое и практическое руководство. В.3 т. Т. 1 СПб, 1866. 352 с.

7. Колодко В.В. Уголовно-процесуальна функція расследования. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук : 12.00.09. Челябинск, 2013. 26 с.

8. Кримінальний процес підручник за редакцію В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного Центр учбової літератури, 2013 с.

9. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. Москва: Юридическая литература, 1986.160 с.

10. Остафійчук Г.В. Побудова Кримінально процесуальних функцій у кримінальному провадженні України. Європейські перспективи. 2014. №9. с.107-111.

11. Савицький В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. Москва, 1975. 383 с.

12. Строгович М.С. О дознании и предварительном следствии и о едином следственном аппарате. Социалистическая законность. 1957. № 5. С. 19-25.

13. Шейфер С.А. Российский следователь– исследователь или преследователь? Российская юстиция. 2010.№11. с. 34-36.

14. Яновська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства : монографія. Київ : Прецедент, 2011. 303 с.

SUMMARY

The article is devoted to the study of the issue of the criminal-procedural function of the investigator in the system of the criminal process of Ukraine. The author draws attention to the uncertainty of the problem of the criminal-procedural function of the investigator. The problem of criminal procedure functions investigator affect the efficiency of pre-trial investigation in general. The uncertainty of the criminal-procedural function of the investigator prevents the achievement of the objectives of criminal proceedings.

The purpose of the study is to clarify the legal role of the investigator in the criminal process of Ukraine, determining his place in the system of participants in the criminal process. With the help of clear and consistent delimitation criminal features, we can form a separate function investigator for the successful implementation of the tasks of the criminal proceedings and reaching the efficacy of pre-trial investigation. The author comes to the conclusion that the investigator performs incompatible function with the charges and investigation, which has a negative impact on the effectiveness of pre-trial investigation. The only criminal procedural investigator function should be to impartial investigation, which facilitates the successful execution of the criminal proceedings. The investigator must get rid of accusatory powers at the stage of pre-trial investigation,

In addition, the author notes that classification of the investigator to the prosecution leads to negative consequences, such as indictment bias, lack of interest in establishing the real event of a crime. On the basis of the above, the author emphasizes the necessity of performing the investigation function, passing all indictments to the prosecutor's office.